

Lars Niléhn

Minervas ugglor, flygande i skymningen?*

Ett och annat om historieforskningen på 1960-talet.

I

Metod- och teoridebatten inom historievetenskapen var under 1960-talet livligare än under de föregående 2–3 decennierna. Om man jämför det forskningsspektrum som kunde iakttas 1960 med motsvarande situation 1970 framträder påtagliga skillnader. Utan större tvekan kan man säga att de är avsevärt större än om 1950 jämförts med 1960 eller ens om 20-årsintervallen från 1940 iakttagits. Teoridebatten var livlig och nya metoder introducerades. De hämtades ofta från samhällsvetenskapen. Man började också på ett helt nytt sätt bli medveten om såväl vetenskapsteoretiska problem som grunden för den vetenskapssyn man omfattade. Allmänt kan man säga att en klart dominerande empiristisk–källkritisk inriktning, om vilken konsensus mer eller mindre nåtts omkring 1960, visserligen fortsatte dominera historieforskningen under årtiondet, men på vissa väsentliga punkter fick vika. Frågan är vad som egentligen hände och vilken djupare innebörd i vetenskapsteoretisk mening det fick för historieforskningen. Det är också av stor betydelse att fråga varför detta inträffade och vilka inom- och utomvetenskapliga faktorer som kan ha varit avgörande.

Det måste erkännas att det inte är helt lätt att ge en lägesbeskrivning för 1960. En rad skilda inriktningar fanns då från den andra generationens weibullianer till elever till Sven Tunberg, Nils Ahnlund och andra.² Det är inte tillräckligt att påpeka att striderna mattats av eller att den weibullska skolan hade blivit dominerande (vilket för övrigt är en sanning med modifiering).³ Trots de skillnader som fanns mellan exempelvis de båda lundsiska riktningar som utgått från Lauritz (och Curt) Weibull respektive (förra uppsaliensaren) Gottfrid Carlsson, vilkas representanter kom att beklä så många lärostolar vid denna tid, fanns det centrala gemensamma drag, om än nyanserade genom bland annat vissa olikheter i frågeställningar och undersökningsobjekt (vilket helt givet också speglar vetenskaps-

* Bearbetning av inledningen till en seminariediskussion vid Historiska Institutionen, Lund.

teoretiska skillnader). Gemensamt för de omkring 1960 aktiva forskarna var, med enstaka undantag, likväl att man betonade ett empiristiskt förhållningssätt och källkritiken som det centrala redskapet för historisk forskning.

Här kommer jag att starkt hävda att detta är ett uttryck för en positivistisk grundsyn i de skolbildningar som fanns inom historieforskningen och att detta alltså var en gemensam bas. Det är uppenbart att det råder en terminologisk förvirring när begreppet positivism användes. En idéhistorisk bakgrund finns till detta. Därför kan skäl finnas att citera Sven Eliässon (1982):

”I dag associeras ’positivism’ med fragmentariskt kunskapssökande, empirism och teorifientlighet. Under förra seklet avsågs i stället just en teoretiskt lagsökande attityd, i Comtes anda. Man tolkade det naturvetenskapliga vetenskapsidealet anorlunda i Darwins och Spencers tid än i dag. Nu går tanken till upprepade experiment och induktion.”⁴

Rolf Torstendahl har också observerat den terminologiska problematiken. I stället för en snäv definition (att kunskap ska vara lagsökande) väljer han en bred: att det i princip ej, men kanske i praktiken, föreligger någon skillnad i kunskapsinhämtande mellan humanistisk och naturvetenskaplig forskning och att bevisföringen i båda fallen följer samma regler.⁵ Här kan vi gå ett steg längre. Positivism innebär som jag ser det en grundläggande empiristisk grundsyn, dvs forskning bygger på observationer av ett objekt (material). Dessa observationer används så som underlag för slutsatser vilka kan vara generaliserande, men inte behöver vara det eftersom det centrala är att slutsatserna hårt knytes till bevisföringen och dess regler. Däremot finns föreställningen att vetenskaplig verksamhet oavsett disciplin har, med Wittgensteins term, familjelikhet varvid sådana djupgående skillnader mellan humanistisk och naturvetenskaplig forskning, som främst nykantianismen förutsatte, avvisas. Skillnader eller egenart kan däremot tänkas inom ramen för detta. Verksamheten kan vara förknippad med en uppfattning att förklaringar inom skilda discipliner kräver deduktion från lagar (varvid följaktligen konstruktion av sådana också blir viktigt), men empiriska observationer av förhållandet inom forskningen (humanistisk likaväl som naturvetenskaplig) visar att detta möjligen är ett ideal, men ej överensstämmer med den faktiska verksamheten.⁶

Den positivistiska vetenskapssynen kan då förknippas med sådana förändringar inom historieforskningen som är möjliga att iaktta under tiden från 1920-talet och framåt. Vi kan också något uppehålla oss vid vad jag i brist på bättre benämning kallar den uppsvenska skolan. Den hade sina rötter i 1800-talets statsidealistiska historieforskning med C T Odhner och senare Harald Hjärne som representanter. Man har framhållit att i denna forskning uppstod en rad problem såsom att kravet på empiri konfronterades med sådana lösningar statsidealismen gav, liksom de senare utifrån

kommande propåerna för kulturhistoria och andra, vidare, frågeställningar än de som gavs av historiesynen.⁷ Det gjorde att staten som, kanske något förenklat uttryckt, både urvalsnorm och förklaringsfaktor sköts åt sidan. Kvar fanns en på inlevelse och individer inriktad historieuppfattning. Detta skar sig skarpt mot vad företrädarna för den historisk-kritiska skolan krävde. När situationen i sin tur förändrades något (i den andra generationen) och ytterligare en generation framträdde ur den uppsvenska skolan fanns en situation vari en rad vetenskapsteoretiska skillnader förekom, men där grundsynen var empiristisk och källkritisk. Teoretiska skillnader får inte undervärderas. Det är också uppenbart att personliga motsättningar ofta nog har en sådan grund.⁸ Men skolbildningar kan ha skapat en social miljö och personliga band vilka i sig starkt kan ha bidragit till många vetenskapliga skiljaktigheter genom att den interna sammanhållningen verkade så att en front lätt etablerades mot en annan grupp. I vissa fall förefaller detta ha varit en tillräcklig förutsättning för sådana situationer. När vissa delar av den historiska debatten granskas får man lätt intrycket av ett exempel på en polarisationsprocess.

Givet är visserligen att den lundensiska historisk-kritiska skolan i en rad avseenden företedde drag som gör att den i Thomas Kuhns efterföljd kan kallas paradigm. I detta var inte minst den sociala forskningsmiljön av betydelse.⁹ Det har redan sagts att något liknande kan spåras i den andra grupperingen. Frågan är emellertid hur stor betydelse detta kan tillmätas i ett större perspektiv även om det inom ämnet rent faktiskt var synnerligen viktigt. Vissa risker finns att överensstämmelserna blir bortskymda och skillnaderna betonas. En djupgående distinktion måste dock framhållas, tanken hos den första generationen weibullianer att historisk forskning innebar att man fastslog fakta och byggde en säker rekonstruktion på dessa. Den fanns inte bland de uppsvenska historikerna. Men redan i nästa generation hade skillnaden mjukats upp.

En fråga är hur pass särpräglad en skolbildning måste vara och hur liten den kan vara för att kunna benämnas paradigm. Svaret ligger sannolikt dels i särpräglern och dels i den framgång riktningen haft. Här kan weibullianerna av den första generationen sägas fylla måttet. Men redan då den andra generationen, för att inte tala om den tredje, kommer in i bilden blir problemet mer akut. Jag har här undvikit en mer ingående diskussion kring detta genom att betona gemensamma drag framför de erkänt inte oviktiga skillnaderna. Grundläggande för mitt ställningstagande har varit att representanter för dessa skolor trots allt arbetade med snarlika frågeställningar (frågan om statscentrering kontra politisk historia blir i detta sena skede en möjligen akademisk men trots allt efemär fråga), dels att man faktiskt kunde upprätthålla en dialog. Hur mycket meningarna än skilde sig kring Stockholms blodbad eller drottning Kristina så var det möjligt att kommunicera på en likartad nivå, med andra ord: det existerade en intersubjektivitet. Detta berodde på att den grundläggande vetenskapssynen var den-

samma. Man var eller hade blivit positivist. Det var tolkningen av det givna empiriska materialet och principerna för det man debatterade, andra aspekter anfördes inte. Att sedan exempelvis samhällssynen kunde variera – med den oundvikliga inverkan det medför på forskningen – är uppenbart. Det kan kommenteras med att här fanns faktiskt ett brett fält inom de båda huvudgrupperna.

En historiografisk jämförelse kan ge skarp relief åt påståendet att det trots skolbildningarna länge rådde intersubjektivitet inom historiedisциплиnen. Just detta var det stora problemet i konflikten kring Fredrik Lagerroths avhandling ”Frihetstidens författning” (1915). Man debatterade då inte blott tolkningen av källorna som i de tidigare nämnda fallen. Även om debatten fördes i inomvetenskapliga termer, anknöt Lagerroth därutöver mycket medvetet och explicit till en bestämd historiesyn och det på ett sätt som just uteslöt intersubjektivitet. Därmed framstod det som utomordentligt tydligt att man resonerade på helt skilda nivåer.¹⁰ Med detta menas dock inte att intersubjektivitet utesluter att forskare företräder en bestämd historiesyn och världsåskådning eller att man kan skilja sig åt härvidlag. Tvärtom, det är omöjligt att frigöra sig från detta. Men att Lagerroth deklarerade en sådan ståndpunkt, vilket också implicerar att hans vedersakare hyste en annan uppfattning, gjorde alltså en meningsfull diskussion omöjlig, vilket *inte* var fallet, för att upprepa det, i de förvisso uppslitande debatterna kring Stockholms blodbad, drottning Kristina eller Engelbrekt trots att kontrahenterna där företrädde olika grundsyn.

Under 1960-talet kan en mycket påtagligt förnyad teori- och metodmedvetenhet spåras i nära samband med vad jag skulle vilja kalla en djupgående självreflexion. Redan inledningsvis vill jag dock ifrågasätta om den kunskapsteoretiska grundvalen, dvs positivismen, överhuvudtaget rubbades.

II

I stora drag kan två företeelser sägas ha präglat den teoretiska och metodiska debatten inom historievetenskapen under 1960-talet. Det började med en debatt kring de historiska förklaringarnas natur och det blev snart därefter en debatt kring samhällsvetenskap och historia.

Inom främst de anglosaxiska länderna hade debatten om de historiska förklaringarna förts länge sedan C G Hempel och Karl Popper inlett den på 1930/40-talen.¹¹ Någon uppmärksamhet hade den knappast rönt i Sverige bortsett från i fackfilosofiska kretsar. Grundtanken var den positivistiska uppfattningen (i begreppets snäva bemärkelse) att all vetenskap utgick från samma regelsystem och att de naturvetenskapliga förklaringarna var de enda strikt vetenskapliga eller åtminstone de mönsterbildande. För att förtjäna att benämnas vetenskaplig skulle således en historisk förklaring innebära att det undersökta fenomenet kunde subsumeras under en allmän

lag, att det var ett specialfall av denna. Huruvida exempelvis Hempel var deskriptiv eller normativ, om han ansåg att historiska förklaringar faktiskt följde detta hypotetisk-deduktiva mönster eller borde göra det (och följaktligen kanske vid tillfället inte nådde rang och värdighet av vetenskap) framstår även vid förnyad läsning av centrala texter för mig som en gåta. Den senare debatten kom dock vanligen att kretsa kring frågan om hur det faktiskt förhöll sig.

Det var en uppsats av Stefan Björklund i Scandia 1965, *Dikt och vetande i historieforskningen*, som slog ned som en bomb i det svenska historikerskrået. Björklund hävdade med stor emfas det hypotetisk-deduktiva förklaringsmönstret som det enda giltiga och försvarbara. Avslutningsvis närmast uppmanade han svenska historiker att bli renläriga subsumtionspositivister.¹²

Därmed var debatten väckt och den kan sägas ha varit livlig under ett antal år. När den traditionella nykantianska dikotomiseringen i kulturvetenskap och naturvetenskap och förklaringar i termer av *verstehen* och *erklären* referades så kände emellertid många igen sig och sin verksamhet. Nu har det här hävdats att såväl weibullskolan som den andra empiriskt-källkritiska inriktningen inom ämnet hade varit positivistisk sedan länge, men det är således i en något annan innebörd. När Björklunds stringenta krav kom väcktes motstånd. Alternativet skulle kunna ha varit att ansluta sig till nykantianismen men det skedde inte öppet, även om man kunde hävda uppfattningen att historieforskningen förklarade enskilda händelser. Sannolikt var en sådan vetenskapssyn alltför främmande.

När så analytiska filosofer framträdde och med stöd i den historiska forskningens verklighet och, inte minst, i den historiska verklighetens problem påvisade de stora svårigheterna i att ge underlag för lagbildningar av det slag som Popper, Hempel och Björklund krävde, så anammades de. Hellre än att förklara sin verksamhet för ovetenskaplig i subsumtionspositivistisk mening eller sig själv för nykantianer hälsade man William Dray, Arthur C Danto och Georg Henrik von Wright som räddare.¹³ De gav från en positivistisk (men i en annan innebörd) utgångspunkt historieforskningen stöd i tanken om att historiska förklaringar i någon mening baserades på inlevelse. Någon explicit anknytning till hermeneutik som forskningsgren kom inte i detta skede, sannolikt beroende på dels de inre problem hermeneutiken ställer och dels, framför allt, den dominerande positivistiska inställningen hos svenska historiker som gör den specifikt hermeneutiska metodiken främmande.¹⁴

Allmänt sett kan debatten om ”dikt och vetande” sägas ha varit en kortvarig men betydelsefull episod. Någon allmänt omfattad lösning nådde man egentligen inte, debatten som sådan mer eller mindre dog ut.¹⁵ Ett par förhållanden kan dras fram som bakgrund till detta. Björklund och den uppfattning han företrädde rönt motstånd som indirekt stöddes av en rad analytiska filosofer i en vetenskapsteoretisk kontext, i vilken historikerna

kände sig hemma, och det var en uppfattning som föreföll stämma med vardagen inom historieforskningen. Mycket snart kom också andra frågor i debattens centrum, aktualiserade av den allmänna samhällsdebatten under 1960-talet.

Ännu mycket senare kom ett par undersökningar i vilka historikerns arbete analyserades på ett sätt som låg tämligen nära denna debatt. Roland Karlman (1976) undersökte resonemang och bevisvärde i amerikansk och brittisk historieforskning och kom då även in på den hypotetisk-deduktiva metoden (som ett av flera sätt att förklara). Ragnar Björk (1983) ville konfrontera just vetenskapsfilosofers tankar om förklaringar och förklaringsmodeller med hur två centrala gestalter i svensk historisk forskning under 1800-talet, Nils Ahnlund och Erik Lönnroth (för övrigt hemmahörande i skilda skolor *inom* vad jag här kallar den empiristisk-källkritiska historiesynen), faktiskt bygger upp sina förklaringar.¹⁶ I det sammanhanget står frågan om historisk konstruktion, det just i det weibullska paradigmet centrala, i förgrunden.¹⁷

Det är otvivelaktigt att gå för långt att säga att förklaringsdebatten är död, den har emellertid inte längre någon central plats i det vetenskapliga och teoretiska meningsutbytet inom ämnet. Därmed kan det också vara motiverat att något söka utvärdera den betydelse den har haft.

Att den teoretiska debatten, vilken dittills inte varit särdeles livaktig stimulerades står klart. Att man på ett helt annat sätt än tidigare blev medveten om både vad man sysslade med och att det kunskapsteoretiskt inte var okomplicerat är också uppenbart. Den beredde också mark för senare debatter, inte minst om samhällsvetenskapens roll i den egna disciplinen, något som kan ha varit av betydelse för det annalkande anammandet av generella teorier från just samhällsvetenskapen, låt vara att dessa förekom på en helt annan teoretisk nivå än sådana som normalt förekom i diskussionen om den hypotetisk-deduktiva modellen.¹⁸

III

Parallell med denna debatt, och sannolikt minst lika väsentlig, var en annan diskussion vilken framför allt gällde kontakten med samhällsvetenskapen, i första hand sociologi och statsvetenskap. En del i detta, och sambandet kommer att beröras längre fram, var frågan om historiens roll som samhällsvetenskap, dess identitet och kanske överhuvudtaget dess uppgift som forskningsgren. Betecknande var att man å ena sidan sökte motivera historieforskningens existens (något tillspetsat uttryckt) och å andra sidan vid en nordisk metodkonferens diskuterade hur samhällsvetenskaplig metodik kunde tillgodogöras i den egna disciplinen, då naturligtvis med utgångspunkt i det historiska källmaterialets karaktär.¹⁹

Helt naturligt ställes frågan hur och varför denna debatt uppkom. I in-

troduktionen till antologin *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning* (1981) har Klas Åmark citerat två svenska forskare och forskningsadministratörer: Sune Åkerman menar att det var helt följdriktigt att man prövade sådana metoder som inom samhälls- och beteendevetenskaperna använts på likartade områden. Stig Ekman framhåller dels den interna historievetenskapliga debatten, dels det omfattande källmaterial som står framför allt nutidshistorikern till förfogande och som det gäller att angripa på bästa sätt. Själv anser Åmark att det primärt var sakområdena likaväl som debatten som styrde metodvalet. Det är således en inomvetenskaplig förklaring. Till det fogas dock ett betydelsefullt resonemang om de styrfaktorer som anslagsgivande kan innebära. Jarl Torbacke (1983–84) framför dels en inomvetenskaplig motivering, att källmaterialet i modern tid blivit alltför stort för att kunna bemästras med traditionell metodik och dels att detta påverkades (kanske inte styrdes) av en forskningspolitik som prioriterade samhällsvetenskapen och av den teknologiska utvecklingen.²⁰

Mer än som sagts kan förvisso anföras om inomvetenskapliga faktorer såsom ett fördomsfritt sökande efter metoder att lösa förekommande problem. Likväl måste nog åtskillig uppmärksamhet ägnas utomvetenskapliga faktorer.

Rolf Torstendahl har i en uppsats (1973) talat om historikerns beroende av sin samtids intellektuella liv. Han framhåller att problemvalet är – och kanske bör vara – tidsbundet, att historikerskråets regelsystem till största delen är regelbundet på så sätt att forskningsresultaten och debatten kring dessa i sin tid når en form av intersubjektivitet och vidare att de teoretiska referensramarna är tidsbundna.²¹ Detta är också det helt centrala i en rad av de klassiska historiografiska studierna, av vilka här blott ska nämnas Hugo Valentins lysande *Den fjättrade Clio* (1957).²²

Det kan således vara motiverat att i vissa avseenden söka rekonstruera det intellektuella och kulturella klimatet under 1960-talet. Framför allt är det två förhållanden som är relevanta för historievetenskapen, nämligen det allmänna kulturlivet och samhällsvetenskapernas utveckling.

Kulturdebattens inriktning under decenniet är möjlig att spåra på skilda sätt. Inledningsvis kan det vara lämpligt att se hur dess allmänna karaktär förändrades och då är dagspressen, främst den i storstäderna utgivna, och dess kultursidor ett bra forum. Genom att analysera stoffets fördelning finns det möjlighet att urskilja vissa trender. I en på kvantitativ innehållsanalys byggd undersökning har Sven Nilsson (1974) gett en tämligen klar och entydig bild av hur kulturstoffet förändrades under 1960-talet (tabell).

Den totala mängden kulturstoff i storstadspressen. Procentuell fördelning av antalet spaltcentimeter på olika kategorier 1960, 1965 och 1970.

	litte- ratur	övrigt estetiskt	humanis- tiskt	samhälls- stoff	övrigt	totalt
1960	17,0	43,3	20,0	11,9	8,0	100
1965	12,2	49,6	15,4	14,9	7,8	100
1970	10,1	45,5	13,4	22,8	8,2	100

Källa: S Nilsson, *Kulturmaterialiet i storstadspressen under 1960-talet*, Lund 1974, s 173.

Anmärkningar: n = 1960: 149 277 spaltcm, 1965: 185 224 spaltcm, 1970: 193 477 spaltcm.

Nilssons tabell har här dragits samman på följande sätt: Endast årssummorna har medtagits, alltså inte hans uppdelning på olika typer av recensioner och övrigt material. I kategorin "övrigt estetiskt" ovan har sammanförts konst, film, teater, musik samt övrigt estetiskt.

Rent allmänt kan en svängning skönjas från en litterär-humanistisk kulturdebatt till en av samhällsfrågor dominerad 10 år senare. Tabellen visar den proportionella fördelningen av kulturstoff i tidningarna. Kategorin humanistiskt stoff omfattar artiklar och notiser om bland annat historia. När samhällsfrågorna ökar gäller det inte politiska kåserier och dylikt eftersom de registreras under "övrigt". Nilsson säger själv att ett antagande om just att en estetisk-humanistisk kulturprofil kring mitten av 1960-talet avlöstes av en politisk, social och på samhällsfrågor inriktad inte kan vidmakthållas, även om han konstaterar en förändring i ämnesvalet mot aktuella frågeställningar. Därför fanns vid årtiondets slut föga motsättning mellan humanistiskt stoff och samhällsstoff.²³

Även om Nilsson själv är försiktig torde dock den av honom redovisade och i tabellen återgivna sammanfattningen endast kunna tolkas på ett sätt. Vissa estetiska kategorier såsom konst, film, litteratur, teater, musik (och "övrigt estetiskt") visar inte någon tydlig tendens. Men det litterära materialet minskar i omfång med 41 % och det humanistiska med 33 %, samtidigt som samhällsstoffet ökar med 91 %. Någon total minskning av det humanistiska materialet är det inte fråga om eftersom kulturmaterialiet totalt ökar med 30 %. Detta kan endast tolkas som en tydlig förskjutning. Kulturlivet förändrades under 1960-talet mot en mer aktuell och på samhällsfrågor inriktad debatt, bort från en litterär-humanistisk inriktning. Det är trots allt till delar möjligt att belägga.²⁴

Andra relevanta nya drag som framträdde i det intellektuella livet i Sverige (utrikes, kanske främst i de anglosaxiska länderna, vågar man påstå att det hände tidigare) var minst två väsentliga nya företeelser inom samhällsvetenskapen. För det första var det fråga om en reception av de nya förfi-

nade och alltmer välutvecklade metoderna. Givetvis hade man i Sverige ständigt uppmärksammat och stått i kontakt med det internationella forskningsfältet vilket under efterkrigstiden hade genomgått en kraftfull metodisk utveckling. Även om man således hade varit medveten härom så trängde det genom i Sverige först under 1960-talet. Ett par talande exempel kan ges. Det metodiska och teoretiska angreppssätt som präglade två uppmärksammade och till resultatens väsentliga avhandlingar av Olof Ruin (1960) och Torbjörn Vallinder (1962) var i dessa avseenden mycket skilt från det som representerades av Hans Wieslander (1966) och Gunnar Sjöblom (1968).²⁵

Parallellt med detta kan en tendens till samhällsvetenskaplig frigörelse och självmedvetande iaktas. Statsvetenskap (då: statskunskap) hade som akademisk disciplin uppkommit vid början av seklet genom en avsöndring just från historieämnet. En rad av professorerna i ämnet hade disputerat i historia. Nu framträdde en senare generation forskare, helt skolade inom det egna ämnet. Sociologi var som akademisk disciplin helt ny i Sverige. I stort sett var den en efterkrigsföreteelse. Också här fanns likartade stämningar; i sin avskedsföreläsning (1983) säger professorn i Umeå Georg Karlsson om denna tid:

”När jag började i Uppsala var det två huvuduppgifter vi såg för den nya vetenskapen sociologi. Den skulle inte vara historia. Historia var den gamla allmänna samhällsvetenskapen och det gällde att visa att sociologin var något nytt och annat. Den skulle däremot påvisa kausalsamband i samhället.”²⁶

Något annat än en icke sakligt grundad strävan efter självhävdelse kan knappast sägs ligga bakom de skarpa svar de yngre statsvetarna Leif Lewin och Stefan Björklund (som bytt disciplin) i en debatt i Statsvetenskaplig Tidskrift 1968 gav på ett inlägg av Birgitta Odén.²⁷

Förutom de nämnda inomvetenskapliga faktorerna bakom samhällsvetenskapens stärkta position finns en rad utomvetenskapliga. Katrín Fridjónsdóttir (1983) menar att det ska ses i ett större samhälleligt perspektiv som jag strax ska ta upp. Disciplinernas utveckling påverkades av den postgymnasiala utbildningens expansion och av att behovet av samhällsvetenskapligt utbildade bland annat inom den offentliga sektorn skapade en stark tillväxt (vilken delvis blev till gagn för forskningen). Nära knutet till detta var det nyttotänkande som hade sin grund i behovet av samhällsplanering.²⁸ Ämnena expanderade genom att man fick ökade resurser exempelvis i form av tjänster och en snabbt växande studenttillströmning. Efterkrigstiden såg också nya universitetsämnen såsom sociologi uppstå. Slutligen manifesterades det på 1960-talet genom att de samhällsvetenskapliga fakulteterna skapades.

Onekligen föreligger det vissa svårigheter att, med det forskningsunderlag som föreligger, tolka innehållet i den allmänna kulturdebatten. Kring mitten av 1960-talet karakteriserades den av ett häftigt meningsutbyte

kring den sk trolösheten, tanken att det var eller borde vara möjligt att utan emotionella, principiella eller ideologiska bindningar kunna ta ställning i moraliska estetiska och även politiska spörsmål. Birgitta Jansson (1984) har visat att "trolösheten" har ett klart samband med välfärdssamhällets genombrott efter andra världskriget. Mer specifikt har den iderötter i två i och för sig mycket skiljaktiga åskådningar från 1940- och 1950-talen. Å ena sidan finns den sk tredje ståndpunkten mellan det kalla krigets öst och väst, vars företrädare just hävdade svårigheten att välja den ena sidan och fullständigt förkasta den andra. Tanken om ideologiernas död, å andra sidan, utgjorde ett kraftfullt hävdande av värdegemenskap och ett framförande av förnuftsargumenten framför ideologiernas värdeladdade och perspektivistiska syn. Förknippad med den var den analytiska filosofins dominans och den därmed förbundna emotiva värdeteorin. Ur dessa faktorer skapades trolöshetstanken. Man bör nog ha i åtanke att det i detta fanns en spänning eftersom de uppfattningar om världssituationen varur huvudlinjerna stammade var fundamentalt olika. De som företrädde teorin om den allmänna avideologiseringen, exempelvis Herbert Tingsten, betonade det som en västerländsk företeelse och intog också en pro-västlig ståndpunkt i det kalla kriget. Detta kunde ha diskuterats mer av Birgitta Jansson, särskilt som de angrepp vilka riktades mot företrädare för trolöshetstanken delvis kom från personer vilka tidigare intagit en västorienterad ställning. Mot slutet av de få år som trolöshetsdebatten svarade började åtminstone en del försvararna också undersöka möjligheterna att förena en grundläggande "trolös" inställning med politiskt engagemang. Företrädare för den nya vänstern hade tidigare angripit trolöshetsanhängarna, vilka nu kom att analysera den nya vänstern och Vietnamkriget. Efterhand gled en del över i ett vänsterengagemang eller åtminstone i en gentemot industrisamhället, kommersialismen och USA misstänksam attityd.²⁹ Så kan, oavsett de svårigheter uppkomstsituationen innebär, en signifikant utveckling iakttas. I vissa delar är den parallell med det som sagts om kulturstoffet i tidningarna. Det är ett klart intresse för samhällsfrågor som framträder, i en del fall med en tydlig vänsterinriktning, och det innebär en orientering bort från tankar som till delar hämtat inspiration i analytisk filosofi.

I en essä, träffande benämnd *Strömkantringens år*, har Karl-Erik Lagerlöf (1975) diskuterat kulturklimatet och, framför allt, litteraturens utveckling kring sextioalets mitt. Om man 1965 fortfarande kunde tala om avideologisering så var två år senare en uppenbar ideologisk polarisering ett faktum. Då hade intresset för den unge Marx och för strukturalism brutit genom. I litteraturen hade man brutit med egocentriciteten, med den personligt centrala livsuppfattningen. Mot bakgrund av inte blott internationella händelser utan även en rad skildringar av det svenska samhället och arbetslivet sökte man efter en moralist samhällsorienterad realism och ett helhetsperspektiv på samhället som hade tett sig alltför anspråksfull under 1950-talet med dess positivistiska och empiristiska vetenskapssyn.³⁰

Historieämnet stod således på 1960-talet i en ny situation. Det allmänna kulturklimatet hade förändrats i riktning mot intresse för aktuella frågor och samhällsdebatt. Samtidigt hade samhällsvetenskapen förändrats och såväl utom- som inomvetenskapligt stärkt sin ställning. Till detta kom en del förhållanden i samhällslivet, inte minst det politiska, vilka också verkade i riktning mot en förändring. Klas Åmark (1981) har som nämnts framhållit forskningsrådsorganisationens framväxt och därmed den starka expansionen för projektforskning som en åtminstone potentiellt stark styrfaktor.³¹ Även om forskarna själva fick en framträdande ställning inom denna, var det ytterst fråga om en styrning av, och även genom, anslagen vilken inte kunde undgå att påverkas av de värderingar och intentioner som styrde samhället.

Bakom detta finns ett stort samhälleligt perspektiv som omfattar hela det industrialiserade västerlandet, hävdar Fridjónsdóttir. I samband med statsinterventionismens genombrott efter andra världskriget (i Sverige kom det redan med krigshushållningen och planekonomin) framträdde en ny syn på vetenskapen. Den betraktades nu som mer än blott en odefinierad resurs. I stället kom påtagliga nyttsynpunkter. Beroende bland annat på specifika samhällsstrukturella förhållanden kom detta att få olika prägel i skilda länder. I Sverige blev exempelvis universitetsreformerna präglade av strävanden mot demokrati och jämlikhet, något som helt naturligt har samband med socialdemokratins långa dominans i det politiska livet.

Statsinterventionismen kan som den utvecklades inom svensk forskningspolitik ses i flera perioder. Från början uppmärksammades främst teknik och naturvetenskap. En bakomliggande tanke var i inledningsskedet vetenskapens allmänna nyttighet vilken efter en tid kom att efterträdas av ett mer målinriktat nyttotänkande, vari vissa uppgifter eller mer specifika mål blev ledande. Detta får sitt påtagliga uttryck i Sverige genom framväxten av den sektoriella forskningen redan från tiden under andra världskriget. Det inleddes av ett uppbyggande av forskningsrådsorganisationen under ungefär ett årtionde då också det samhällsvetenskapliga forskningsrådet stiftades, innan den dåvarande Humanistiska Fonden började få statliga anslag. Slutligen, 1947, kommer forskningsrådets samarbetsdelegation. Efter detta sker visserligen flera reformer, men intentionerna bakom dessa återfinnes i stort i de här refererade tendenserna. Peter Stevrin (1978) som undersökt den sektoriella forskningens utveckling finner att den sker i en rad faser, där 1960-talets förra hälft karakteriseras av idégenerering, då idéer formuleras kring genomförandet av forskningsstyrning, och dess senare hälft av att man organiserade och sökte tillämpa dessa.³²

Det är således den forskning som finansieras utanför universitetens budget som blir det främsta redskapet för den av nyttotänkande styrda statsinterventionismen. Mot denna kom den traditionella universitetsforskningen att stå. Ett av Fridjónsdóttir möjligen något undervärderat faktum är att dess resurser, i takt med högskoleexpansionen, också växte. Om endast

den sektoriella forskningen stärkt sin position så hade universiteten inte kunnat hävda sig som skett. Nu löstes emellertid den konflikt vars konturer kunde skönjas genom att en mycket stor del av den sektoriella forskningen förlades just till universiteten vilka därmed både kom att få ett intresse i denna och påverkades av den tänkbara styrningen. Vid sidan av det kom från 1960-talets slut en tämligen omfattande reformverksamhet inom högskoleväsendet, delvis förberedd i debatt och utredningar långt tidigare. Det är helt uppenbart att ett mål bakom forskningspolitiken har varit och är att relatera den universitetsbaserade forskningen till samhället, dess behov och intressen. Detta kan alltså ske genom olika former av styrning av forskningen som sådan men också genom att universitetens samhällsfunktion förändras genom att den där givna utbildningen får en till samhället anpassad yrkesinriktning. 1970-talet har enligt Stevrin inneburit att "man i olika sammanhang velat slå fast den sektoriella forskningen som ledande styrprincip för samhällets forskningsverksamhet". Detta har dock inte skett utan kritik och debatt.³³

Fridjónsdóttir berör samhällsvetenskapens utveckling och betonar teknikens roll men talar likväl främst övergripande om "vetenskapen" och "forskningspolitiken" även om det är uppenbart att exempelvis nyttotänkandet har vissa konsekvenser. Frågan blir då hur processen kan tänkas inverka på enskilda ämnen. Det kan konstateras att direkt riktade åtgärder knappast kan spåras under 1960-talet. Två reaktioner har varit möjliga för företrädarna för de skilda disciplinerna: antingen har man sökt en anpassning till den nya situationen eller så har självmedvetandet stegrats och lett till ett värnande om den egna positionen eller till någon form av omprövning.

Det var oundvikligt att allt detta skulle återverka på historieforskningen. Först och främst innebar det att man inledde en period av självreflexion och att man explicit började se sig som en av samhällsvetenskaperna (om än med annan fakultetstillhörighet och med egen identitet). I vissa fall kunde man till och med betrakta sig som en samhällsvetenskaplig resurs snarare än att hävda sitt egnavärde.

Så inträdde en ny period av förändring och åter hade det en grund i det allmänna kulturklimatet. Slutet av sextioåret innebar här en omvälvning som speglade en rad yttre händelser i samhället, vilka stundtals har återförts på en genomgripande kris för det västerländska industrisamhället och ibland till en mer tillfällig omställning i detta. De yttre händelserna var vietnamkriget, den ökade uppmärksamheten åt problematiken i tredje världen, krisen i industrisamhället med utslag i tillväxtproblematiken, miljöproblemen, arbetslösheten osv. Ett spektakulärt uttryck, i vissa fall kanske med blott symbolvärde, i andra fall kanske som utlösande faktor, fick det i den sk ungdomsrevolten 1968. Samtidigt kan helt nya tendenser spåras inom forskningen, och då även den historiska, vilka innebär en genomgripande annorlunda vetenskapssyn: marxism, kritisk teori, strukturalism,

hermeneutik och semiotik. Det ligger dock utanför denna skiss att i detalj söka utvärdera deras roll.

I forskningspolitiken och kulturklimatet har två förklaringsfaktorer till historievetenskapens förändring förts fram och det är svårt, kanske omöjligt, att avgöra vilken av dem som haft det starkaste inflytandet. Det måste emellertid betonas att de inte saknar inbördes samband och sannolikt får ses som led i en och samma samhälleliga process. Att forskningspolitiken inverkat påtagligt står dock klart. Vidare är det uppenbart att den självreflexion som jag här resonerat kring är en följd inte bara av inomvetenskapliga faktorer utan även av den förändrade situationen. Även om frågan är svår att avgöra är det möjligt att göra vissa reflexioner på grundval av hur historieforskningen reagerade. Förändringen skedde i två etapper, först kom intresset för samhällsvetenskapen och diskussionen kring historiens plats i denna (här bortses då från förklaringsdebatten) och så intresset för andra vetenskapsfilosofier (då även samhällsfilosofier). Det är inte möjligt att se hela denna process uteslutande som en följd av förändring i forskningspolitiken. Hur omvälvande det som där inträffade än tedde sig, var det nämligen inte något oförberett eller egentligen någon förändring i inriktningen. Därför måste historikerns beroende av sin samtids intellektuella liv än en gång framhållas – om än på ett något annat sätt än som skett anorstädes.

IV

I sin installationsföreläsning i Lund 1976 konstaterade Göran Rystad att det i historieämnet var möjligt att iaktta främst två signifikanta förändringar mellan tidsperioderna 1955–64 och 1965–74. Det förekom en påfallande kraftig förskjutning i val av period för undersökningar till förmån för 1900-talet, dvs samtidshistoria. Vidare var det en stark uppgång för socialhistoria. Detta gällde såväl avhandlingsämnen som stoffet i vetenskapliga tidskrifter.³⁴ Det är således inte blott en utveckling i metodiskt och teoretiskt avseende, vilket är huvudfrågan här, utan även i ämnesval och framställningens struktur (vilket inte är från varandra fristående förhållanden). Det senare visar sig efter 1960 i att antalet tabeller och grafiska illustrationer i den löpande texten ökar liksom användandet av kvantitativa metoder.³⁵ Detta har ett tydligt samband med det ökade intresset för socialhistoria men kan också tyda på inflytande från samhällsvetenskaperna. Allmänt passar detta väl in i den bild som skisserades ovan: nutidshistoria och socialhistoria är företeelser som stämmer med den diskuterade utvecklingen i ämnesval för dagspressens humanistiska kulturstoff i riktning mot aktuella spörsmål och även en ökad del samhällsfrågor.

Frågan bör ställas vilka typer av samhällsvetenskapliga metoder som recipierades. Allmänt kan sägas att här var otvivelaktigt såväl givna problemställningar som förefintligt källmaterial en väsentlig styrfaktor, även

om naturligtvis omorienteringen inom ämnet också styrdes av sådana nya frågeställningar som samhällsvetenskapen kunde bidra med. Det är omöjligt att ge någon fullständig katalog över alla metoder (modeller och analyscheman var också termer som användes). I stället göres en kortare uppräknings av sådana typer som blev aktuella. Från statsvetenskapen hämtades teorier om väljarbeteende, om politiska partiers beteende och om internationella relationer. Från sociologin hämtades teorier om människan som individ och samhällsvarelse, om historiens utveckling (fast det var sällsynt) och om organisationer och sådanas uppträdande; kvantitativa mätmetoder var också något som sociologin kunde bidra med. Slutligen måste konfliktteorin nämnas. I denna förekom inslag från det mesta som nämnts samt spelteori m m.

Det skulle föra alltför långt att verk för verk gå genom svensk historisk forskning under perioden 1965–1975. Vi kan konstatera att vad som här kallas reception av samhällsvetenskaplig teori och metodik kunde föregå på skilda sätt. De två ytterlighetsmöjligheterna var en fullständig internalisering så att den teoretiska eller metodiska inspirationen blir svåridentifierad eller ett explicit resonemang kring förutsättningarna.

Här kan det omfattande projektet *Sverige under andra världskriget* (SU-AV) lett av den tidigare citerade Stig Ekman (inledningsvis i samarbete med Sven Lundkvist) vara intressant att stanna något vid. Projektledaren har således gett en klar motivering till den teoretisk-metodiska inställningen och undersökningsobjektet tillhör kategorin samtidshistoria varför det passar in i det bakgrundsperspektiv som getts.

Man finner bland de många SUAV-avhandlingarna (projektet avkastade i stort sett endast avhandlingar) sådana som i fråga om integrering av samhällsvetenskapliga tankegångar kan föras till olika kategorier. Det finns de som uppenbarligen inte alls berörts av den nya inriktningen och det finns de som internaliserat denna. Slutligen finns det en rad arbeten vilka var och en på sitt sätt klart diskuterar de teoretiska förutsättningarna och sedan följer upp detta i de resultat man når såsom Klas Åmark (1973), Alf W Johansson (1973) och Thorsten Nybom (1978).³⁶ Deras utgångspunkter är uppenbarligen delvis givna av det material och den tid de arbetade med men är också beroende av personliga vetenskapsteoretiska ståndpunktstaganden.

En rad andra exempel kan andras från främst förra hälften av 1970-talet. Jag väljer då sådana från den institution jag själv varit verksam vid, huvudsakligen eftersom min kunskap om dem är god, inte minst beträffande förarbetet. Andra lärosäten hade kunnat ge likartade exempel. Sverker Oredsson (1969) anknöt till parti- och intressegruppsteori, Eva Österberg (1971) till interaktions- och förvaltningsteori, Carl-Axel Gemzell (1973) till organisations- och innovationsteori, Bo Huldt (1974) till teoribildning om internationell politik och småstater, en rad opinionsavhandlingar (1976–81) till massmediateori och kvantitativ mätmetodik samt Göran Ry-

stad (1982) till teorier om perceptuella dispositioner och kognitiva mönster som styrande för beslutsfattare.³⁷

Särdeles intressant var gränsforskningsprojektets slutrapport (på svenska 1975, engelska 1977). Det kan betecknas som ett kollektivt försök från en forskningsgrupp att presentera en fullständig konfliktteori av den sk middle range-typen. Man tog ställning till människosyn, konflikters generella karaktär och internationella relationer samtidigt som det sattes i samband med projektets speciella undersökningsområde, gränsers konfliktiniterande eller konfliktavledande funktion under mellankrigstiden.³⁸ Det som gör projektet unikt är att man som mig veterligt enda historiska arbete diskuterar just människouppfattning och försöker ge en fullständig teori om sitt ämne.

V

Historieforskningens anammande av samhällsvetenskaplig teori och metod är möjlig att tolka som en följd av självreflexion. Till åtminstone någon del måste den i det för ämnet hårdnande kulturklimatet under 1960-talet sägas att – medvetet eller omedvetet – ha sprungit ur en strävan att legitimeras sin egen existens. Man försökte då både se historiedisiplinen i relation till samhällsvetenskapen och anamma den senare. Det rörde sig om något av en balansgång där kärnsvärigheten var att hävda den egna identiteten.

Skäl kan finnas att se hur detta utföres i ett av de mer uppmärksammade inläggen, den redan nämnda artikeln av Birgitta Odén i Statsvetenskaplig Tidskrift 1968. Någon egentlig metodisk gräns mellan samhällsvetenskap och historia menade hon inte fanns. Däremot skilde sig ämnena i en rad fundamentala avseenden. De tre huvudsakliga metoder som fanns inom samhällsvetenskapen, kvantitativa, semantiska och analytiska, hade alla använts inom historien. Vissa modelltyper såsom sådana för utrikespolitiskt beslutsfattande, för internationella relationer, för partipolitisk aktivitet och för social interaktion borde alla vara användbara för ”en mer systematisk analys av den konkreta verklighet historikern söker rekonstruera.”

Skillnaden låg främst i att historien var och borde förbli en idiografisk vetenskap, att den till skillnad från samhällsvetenskapen skulle beskriva verkligheten medan den senare var nomotetisk, syftande till att fastställa lagbundenheter. Icke desto mindre borde historikern inte dra sig för generaliserande forskning som skedde efter en tidsaxel. Men det senare fick inte ske på bekostnad av den historiska egenarten; det måste då finnas utrymme för det individuella vid sidan av det generella. Väl att märka tycks detta inte utesluta att historikern förklarar det förflutna. Odén avslutade med att empatiskt framhålla att likaväl som samhällsforskaren behöver historikern för att få de individualiserade händelserna beskrivna med så stor säkerhet som möjligt så behöver historikern samhällsforskningen för att få

nya forskningsområden och ett mindre subjektivt urval som underlag för rekonstruktioner. helt djärvt framkastade hon tanken att fler historiska discipliner behövdes, en för varje gren av samhällsvetenskapen. Forskningsobjektet är nämligen gemensamt och det bör studeras ur både historisk och samhällsvetenskaplig synvinkel.

Detta var – och är – ett avancerat sätt att hävda historiens egenart och legitimera dess existens, kanske till och med att jämställa historieforskningen och dess sålunda fastslagna identitet med samhällsvetenskapen. Ja, i stället både framhålles just den egna disciplinens egenvärde och att den kan ha en del att hämta från samhällsforskningen – i den mån man inte redan, om än på ett mindre systematiskt sätt, själv hade skapat en likartad metodologi. Allt detta till trots fanns det inledningsvis en uttalad tanke att historien inte hade den position man kunde önska:

”historia står /administrativt/ utanför samhällsvetenskaperna, utanför den magiska cirkel, som för närvarande har en så positiv värdering i vårt samhälle.”³⁹

Uppenbarligen kände man sig trängd inom historieämnet under 1960-talet (liksom man gör nu, om än av delvis andra skäl). Det fanns skilda sätt att reagera på detta. Ett stod Birgitta Odén för: att anamma samhällsvetenskapen så långt det gick för den historiska egenarten och betrakta sig själv som en samhällsforskare. Ett annat stod de historiker för, som ansåg att den tidigare nämnda metodkonferens rubrik (”Historiens plass i samfunnsforskningen”) var ”kontroversiell på gränsen till det provokativa” (Odén). Oavsett vilken ståndpunkt man intog måste behovet av legitimering och självreflexion ha upplevts som levande.

Kanske kan svårigheten i situationen klargöras något om vi här övergår till ett kontrafaktiskt resonemang under fullt medvetande om det vanskliga häri. Men en diskussion om vad som kunde ha varit kan tjäna till att belysa barriärer och positioner i samtiden. Givet den situation som ställde till problem för historieforskningen på 1960-talet är det intressant att konstatera att det internationellt, i ett grannland till och med, fanns en riktning inom historieforskningen som sökte den egna disciplinens egenvärde och legitimering och i hög grad ansåg att man fann den *inom* ramen för sina egna ämnesgränser (om än med lån från samhällsvetenskaperna inte olik det redan skildrade). Resultatet blev dock mycket omstritt. Det var vad som med tiden blev bekant som den sk Bielefeldskolan vars mest kända företrädare är Hans-Ulrich Wehler och Jürgen Kocka. En del av den förres mest kända verk utgavs under 1960-talet.⁴⁰

I vissa avseenden är dess position inte olik den Birgitta Odén stod för i den diskuterade uppsatsen, men i andra skiljer den sig markant. Utan att i allt ansluta sig till teorierna har man hämtat tankegångar från marxism och kritisk teori. Man framför tanken på vad Wehler kallat en *historisk samhällsvetenskap* med utgångspunkt i bland annat att historien har eller bör ha ett klart emancipatoriskt syfte, att den ska hjälpa människorna att

frigöra sig från det förflutna. Resultatet blev praktiskt sett, som i exempelvis Wehlers forskning kring skilda företeelser i det wilhelmska kejsardömet, en revisionistisk historieskrivning, i vissa delar en parallell till en motsvarande amerikansk riktning (där dock den uttalade teoretiska överbyggnaden saknas).

Bielefeldskolan anknyter till tankegångar om samhällsvetenskapen liknande de som förekom i Sverige, men ville gå längre. Grundläggande var från början att man måste låna teorifragment och metoder från andra samhällsvetenskaper och helt oundgängligt var det starka kravet på explicit teoriansknytning. Sådana teorier skulle vara generaliserande, men i begränsad mening. De kan sägas vara "theories of the middle range", dvs inte allmängiltiga för historien eller exempelvis den västerländska civilisationen utan giltiga för en begränsad epok eller en begränsad region. Någon individualiserande vetenskapssyn var det inte utan strukturernas betydelse för individuellt likaväl som kollektivt handlande betonades. I undersökningen av dessa var det uttryckliga användandet av teorier nödvändigt.

Något inlån av samhällsvetenskap i en tidigare fastlagd historiesyn var det inte fråga om utan det gällde att skapa en helt ny kunskapsteoretisk grund i vilken man fördomsfritt lånade från andra relevanta forskningsområden. Snarast ville man *av* historien skapa denna nya historiska samhällsvetenskap. Men den innebar också ett kraftfullt hävdande av det historiska studiets egenvärde, inte minst om man vid sidan av dessa teoretiska och metodiska överväganden tar hänsyn till det emancipatoriska syftet. På så sätt ville man ge disciplinen en egen identitet och på nya grundvalar se den som en i raden av samhällsvetenskaper.

I den tyska förbundsrepubliken fanns det också en annan revisionistisk riktning vilken framträdde något tidigare i och med Fritz Fischers *Griff nach der Weltmacht* (1961). Det måste dock framhållas att den inte innebar någon genomgripande metodisk eller teoretisk förnyelse hur omvälvande dess resultat än framstod. Man har också – med rätt eller orätt – kunnat hävda att detta blott var ett påfallande försenat framträngande på tysk botten av den positivistiska och kritiska historiesyn som i Skandinavien kommit att förknippas med bröderna Weibull och Erik Arup.⁴¹

Den våldsamma och omskakande Fischer-kontroversen kom också att beröra Bielefeldskolan vilken faktiskt själv även om man i en del avseenden hälsade Fischers teser (eller intentioner) positivt, faktiskt kunde framföra en kritik som till viss del utgjorde en parallell till vad Fischer och hans elever fick motta från sina kritiker från höger, såsom bristande källkritik och faktapositivism. Det grundläggande var likväl två företeelser, bristande användning av till buds stående ekonomiska och sociologiska teorier samt den egna bristande teorimedvetenheten. Kritiken (även om den av Wehler egentligen riktades mot Fischers elev Helmuth Böhme) kom i detta fall från vänster.⁴²

Frågan är varför Bielefeldskolan egentligen inte alls vann någon anklang

i Sverige när den i åtminstone ett betydelsefullt avseende svarade mot behov här i det att den ville ge historien en egen position som samhällsvetenskap och det på ett sätt som i viss mån stämde med diskussionslinjer här. Ja, frågan är egentligen varför den inte alls diskuterades här, och ej varför den inte anammades. Först under senare år har forskare framträtt som anknutit till åtminstone en del av dess tänkesätt såsom uppfattningen om inrikespolitikens primat och organiserad kapitalism – men knappast till dess grundläggande vetenskapsteoretiska föreställningar.⁴³ Fischer, däremot, uppmärksammades – om än inte accepterades – relativt tidigt.⁴⁴

Nu fanns det naturligtvis i Sverige inte ett sådant latent behov av en uppgörelse med det förflutna som i förbundsrepubliken Tyskland. Skillnaden mellan Oscar II och Gustav V å ena sidan och Wilhelm II och Hitler å den andra är uppenbar. Dessutom hade den empiristiska källkritiska historieforskningen här på en rad områden åstadkommit sådana omvärderingar att vi kanske kan kalla en del av dess företrädare ”revisionister”. Det är i sammanhanget betecknande att Fischer recenseras och även ges plats i svenska antologier eftersom just den revisionism han stod för inte kan ha tett sig främmande för svenska historiker (oavsett om man godtog den).

Mottagandet av dessa två tyska skolbildningar kan jämföras med motsvarande situation för den franska Annales-skolan. Det dröjde mycket länge innan vi fick nedslag av denna i Sverige. När det med drygt 20 års förskjutning, på 1950-talet, kan skönjas var det fråga om vad som kan kallas en kritisk reception. Otvetydigt kan det återföras på att den historieuppfattning som Annales-skolan stod för innebar att problem och metoder var främmande för svenska historiker.⁴⁵ Här kan det då upprepas att den interna svenska forskningsmiljön, trots att meningsskiljaktigheterna kunde te sig våldsamma, möjliggjorde dialog. Klyftan till Annales-skolan var av helt annan dignitet.

Fischer rörde sig följaktligen på en teoretisk nivå nära svenska förhållanden medan Bielefeldskolan inte gjorde det, trots att dess materialbehandling inte radikalt skilde sig från det i Sverige gängse. Problemet är som nämnts att den situation som på 1960-talet uppstått inom svensk historieforskning antydde man på sina håll kände behov av en nyorientering lik den Bielefeldskolan till viss del stod för. Därutöver hade dock den senare en grunduppfattning som gjorde att den stod främmande för den svenska historikerkåren i gemen, liksom Annales-skolan en gång gjort. I Sverige var visserligen historikerna spridda över ett brett politiskt spektrum. Men stundtals långtgående revisionistiska resultat, ibland benämnda omvärderingar, kunde diskuteras i dialogform. Från det till att se en emancipatorisk utgångspunkt som styrprincip var steget dock långt.⁴⁶

Frågan om vetenskapsuppfattning var fundamental. Bielefeldskolan var antipositivistisk och positivismen var den grundläggande vetenskapssynen i Sverige. Om än med varierande förtecken hade den länge varit dominerande inom svensk historieforskning, skulle så förbli långt in på 1970-talet

och är det av allt att döma fortfarande. När andra samhällsliga och kulturella förutsättningar trängde fram alldeles mot 1960-talets slut skapades också möjligheter för andra vetenskapsuppfattningar att tränga fram, men först då och inte ens det på så bred front att ett allvarligt hot mot positivismen kan sägas ha uppstått. Även om samhällsvetenskapliga metoder trängde in så innebar det visserligen en teknisk förnyelse och delvis att andra frågeställningar blev aktuella. Men det innebar inte någon förändring i positivismens ställning eftersom de nya metoderna var i lika hög grad positivistiska. Om något, kan det betraktas som en revitalisering av positivismen trots att den dittills dominerande empiristiska källkritiska metoden så att säga naggades i kanten.

Om disciplinens ställning på något sätt upplevdes som hotad på 1960-talet så hade man fortfarande just positivismen att lita till. Den var ett grundläggande teoretiskt säkerhetsnät och erbjöd möjligheter till förnyelse vilka således greps. Om krissymptom har kunnat skönjas så kom de senare. Även om de samhällsliga incitamenten till detta förelåg tidigare så måste viss tid åtgå för att företrädarna för nya synsätt ska ha fått möjlighet att omsätta detta i faktiska forskningsresultat. Men dessa incitament svarar mot en annan samhällslig situation än den som förelåg under större delen av 1960-talet.

VI

”Minervas ugglor flyger inte förrän i skymningen” skrev G W F Hegel i förordet till *Rechtsphilosophie* (1821).⁴⁷ Innebörden förefaller kryptisk, men är det inte. När en stor filosof framträder och sammanfattar en epok, då närmar sig epoken sitt slut.

Frågan är då om detta kan stämma om den positivistiska historieforskningen. I och för sig ligger den utanför det omedelbara syftet med denna framställning, men onekligen vore det att i förtid släppa den tråd som tagits upp om inte frågan åtminstone ägnades någon uppmärksamhet.

Otvivelaktigt är det så att den positivistiska historieforskningen i dess empiristiska och källkritiska gren fick en sammanfattande och inträngande analys på 1960-talet och omedelbart därefter. Framför allt är det två historiker som svarat för detta: Rolf Torstendahl och Birgitta Odén. Torstendahls doktorsavhandling (1964) gav en analys av 1800-talets statsidealistiska historieskrivning samt dess uppkomst och avslutar med att kasta nytt ljus över den weibullska skolans särprägel och bakgrund. Därefter (1966) skrev han den första läroboken i positivistisk/empiristisk-källkritisk historieforskning som getts ut av en svensk historiker. Böckerna kom ut avsevärd tid efter att riktningen etablerats som dominerande inom disciplinen. Ungefär samtidigt gav, som vi sett, Birgitta Odén sig in i debatten om historia och samhällsvetenskap. Senare återknöt hon till det historisk-kritiska genombrottet och såg det i ljuset av Thomas Kuhns uppfattning om veten-

skapliga revolutioner, varvid hon i lika hög grad som det metodiska och vetenskapsteoretiska (vilket Torstendahl betonar) också framhöll forskningsmiljön, vetenskapsideologin och den samhällsideologiska bakgrunden. Slutligen (1981) kunde Torstendahl anknyta till det sistnämnda, om än med en annan infallsvinkel, och följa positivismens inträde med bröderna Weibull samt den weibullska skolans senare utveckling. Nära knutet till hela den positivistiska vetenskapssynen var också frågan om objektivitet, vilken också uppmärksammades mycket under dessa år.⁴⁸

Kanske har åtminstone den hos Hegel anade förutsättningen uppfyllts: Minervas ugglor har framträtt och kanske till och med lyft. Men söker hon en landningsplats? Står positivismen, vilken här trots skolbildningar och skilda inriktningar ses som en gemensam bas för historieforskningen från 1930-talet, verkligen inför kvällningen? Vi kan då anknyta till tankegångar hos den nyssnämnde Kuhn och fråga om de anomalier vilkas antal inom ett paradigm blir alltför många när det är på väg att upplösas också blivit det inom den positivistiska historieforskningen. Tidigare har jag hävdat att inomvetenskapliga, men framför allt utomvetenskapliga företeelser åstadkom positivismens förnyelse på 1960-talet, delvis måhända på bekostnad av disciplinens egenart (en omdebatterad fråga).

I en artikel från 1973 föreföll det som om Birgitta Odén inom kort väntade sig kraftiga omvälvningar inom historieforskningen.⁴⁹ I en senare artikel tar Ingemar Norrlid (1978) upp en något förbisedd del av Kuhns teori, den utarmning som tänkes föregå ett paradigmskifte (i detta fall ett brott med positivismen). Detta menar han i en rad avseenden föreliggande då, kring mitten av 1970-talet.⁵⁰ I tidssituationen var sådana tolkningar helt naturliga. Åter hade, vågar jag liksom tidigare men nu utan belägg påstå, en svängning skett i kulturlivet och en rad icke-positivistiska vetenskapsfilosofier hade börjat inträda i den vetenskapliga debatten. Det gällde även historiematerialet. Liksom tidigare kan nämnas marxism, kritisk teori, hermeneutik och strukturalism. Så småningom skulle de avancera från debattplanet till konkretion i historisk forskning.

Omedelbart skedde detta inte. Sålunda är det möjligt att följa exempelvis Kristian Gerner från en närmast trevande vädjan för pluralism (också innefattande hermeneutik) i Scandia 1975 fram till genomfört hermeneutiska och semiotiska synsätt.⁵¹ Kritisk teori har, vilket även ofta varit fallet på kontinenten, vissa svårigheter att omsättas i empirisk forskning. Ingemar Norrlid (1984) har dock på ett intressant sätt knutit samman ett ideologikritiskt synsätt med en marxistisk infallsvinkel.⁵² Däremot finns en rad goda exempel på historiematerialistisk forskning, vanligen med klart marxistiska förtecken såsom hos Thomas Lindkvist (1979), Lars Olsson (1980) eller Jan Lindegren (1980). Relativt tidigt var Christer Winberg (1978), även om han inte själv betraktar sig som marxist.⁵³

Otvetydigt produceras emellertid fortfarande den övervägande delen av historieforskningen av forskare som inte kan benämnas som annat än posi-

tivister, delvis av den traditionella empiristiska och källkritiska skolan, delvis med den nya samhällsvetenskapliga inspirationen. Även forskningsprojekt med en stark empirisk inriktning har dock kunnat hämta frågeställningar i teoribildning av generaliserande karaktär. En rad exempel på detta skulle kunna ges, men jag har här liksom tidigare avsiktligt hämtat dem från min egen institution. Sålunda har projektet *Sveriges europeisering under 1600-talet*, med Göran Rystad som ledare och där jag själv arbetat, en utgångspunkt i teorier av bland andra Immanuel Wallerstein och Perry Anderson. Tanken gäller uppkomsten av ett europeiskt statssystem på 1500-talet och den fortgående integrationsprocessen där.⁵⁴ Detta kan knappast benämnas annat än en "middle range theory". Likväl har det varit möjligt att utföra forskningen inom ramen för historievetenskapens egenart. Ett annat och delvis redan berört exempel är det av Carl-Axel Gemzell ledda projektet *Stormakterna och Sverige 1905–1945* vari man i ett par arbeten lånat teorifragment från den icke-positivistiska Bielefeldskolan men använt dessa i klart positivistiska framställningar.

Mot denna bakgrund från det slutande 1970-talet och 1980-talets inledning återkommer frågan: var det Minervas uggla som rörde sig? Eller var det som hände på 1960-talet och senare ett skede i den av Thomas Kuhn beskrivna normalvetenskapen, då denna identifierade sig och handböcker för arbetet utarbetades? Om det var det senare, hur ska då de efter hand allt fler exemplen på forskning utifrån andra vetenskapssyner förklaras?

NOTER

1. K Åmark, "Teoriernas intåg i historievetenskapen." G Behre – B Odén (red), *Historievetenskap och historiedidaktik*, Lund 1982.
2. Båda riktningarna hade förändrats. Den andra, och än mer den tredje, generationens webullianer delade förvisso inte i allt den första generationens uppfattning om historisk konstruktion och möjligheten att nå objektiv sanning medan Ahnlunds m fl statscentrerade historieuppfattning också modifierats i en senare generation.
3. Detta menar respektive Herman Schück, "Centralorgan för den svenska historiska forskningen. Historisk Tidskrift från sekelskiftet till 1960-talets början", *HT* 100(1980) samt Jarl Torbacke, "Historien och samhället", I: *Historielärarnas förenings årsskrift* 1983–84, s 23.
4. S Eliäson, *Bilden av Max Weber*, Stockholm 1982. s 44 f.
5. R Torstendahl, "Minimum demands and optimum norms in Swedish historical research 1920–1960", *Scandinavian Journal of History* 6(1981). s 120 n 11.
6. Göran Hemerén ger i 7 punkter en definition av positivism: en tes om kunskap såsom baserad på erfarenhet; en uppfattning om verifiering; att teoretiska begrepp kan reduceras till observationsutsagor; att förklaringar bygger på deduktioner från generella lagar; att vetenskapen grundas på den hypotetisk-deduktiva metoden; att all vetenskap är enhetlig; att det finns en skarp gräns mellan faktautsagor och värdesatser. Inte någon av dessa teser har fått stå oemotsagd och Hermerén betonar att även positivisterna kunnat hysa tämligen vitt skilda uppfattningar om dem. *Id, Positivist and Marxist ideals of science and their consequences for research, Perspective on Archaeological Theory and Method*, Lund 1984.
 Viktigt i denna definition är att den urskiljer en rad metateser, dvs frågor som är väsentliga för positivismen, och så klargör att det kan finnas olika uppfattningar om dem även om vissa ramar finns. Positivismen framstår på så sätt som en övergripande teori, men inte som någon som ger klara och entydiga ståndpunkter. Det senare hävdas gärna av positivismens kritiker (tex Roger Fjellström "Anteckningar om positivismen", S Halldén, G Hermerén, I Johansson, *Försvarar vetenskapen det bestående?* Stockholm 1975) och det gör det också lätt att framföra en skenbart relevant kritik. Dessutom kan en sådan stel definition också få en lätt parodisk karaktär.
 I denna framställning ses positivismen som en övergripande vetenskapsteoretisk åskådning där en rad disciplinimmanenta faktorer kan göra att intagna ståndpunkter kan variera liksom naturligtvis även teoretiska ståndpunktstaganden. Man måste betona att positivismen också är ett förhållningssätt vari i det här givna sammanhanget vissa drag är mer väsentliga än andra.
7. R Torstendahl, *Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820–1920*, Uppsala 1964. s 18–35, 367. I Norrliid, "Utveckling eller utarmning", *Scandia* 44(1978).
8. B Odén, *Forskarutbildningens resultat 1890–1975*. Stencil Lund 1982. s 30.
9. B Odén, "Det historisk-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning", *Scandia* 41(1975)/1975 a/. Id, Lauritz Weibull och forskarsamhället, Lund 1975. /1975 b/.
10. Odén 1982 s 103 f.

11. C G Hempel, "The function of general laws in history", *Journal of Philosophy* 39(1942). K Popper, *Logik der Forschung*, Wien 1935; även i id, *The open society and its enemies* vol II, London 1952. s 262 f.
Uppfattningen har växlande benämningar såsom "Popper-Hempel-modellen", "den hypotetisk-deduktiva modellen", "covering-lawteori", "subsumtionsteori".
12. S Björklund, "Dikt och vetande i historieskrivningen", *Scandia* 31(1965).
13. W Dray, *Laws and explanations in history*, Oxford 1957. G H von Wright, *Explanation and understanding*, London 1971. A C Danto, *Analytical philosophy of history*, Cambridge 1968.
14. Göran B Nilsson menar att det är möjligt att ansluta sig till historieforskningens mål, att förstå människors handlande, men också att detta endast är möjligt utifrån "en analys i positivistisk anda", id, "Om det fortarande behovet av källkritik", *HT* 93(1973), s 199. Med det senare avser han främst källkritik och historisk rekonstruktion sådan Erik Arup såg den. Nilsson menar (s 199) att historikern kan använda kollegors tidigare resultat och analyser som "etablerad teori eller som källa". Detta illustrerar slående vad jag ovan (s 236) sagt om att generaliseringar och/eller lagar i positivistisk mening inte kan ses ensartade inom skilda discipliner utan att det rör sig om *familjelikhet*.
15. Filosofen Göran Hermerén gjorde en sammanfattning av debatten i *Historisk Tidskrift*, id, "Historiska förklaringar", *HT* 93(1973).
16. R Karlman, *Evidencing historical classification in British and American historiography 1930-1970*, Uppsala 1976. R Björk, *Den historiska argumenteringen*, Uppsala 1983.
17. För bröderna Weibull (och Erik Arup) var sanningen inte ouppnåelig. Med ett korrekt användande av den historisk-kritiska metodiken låg den helt inom räckhåll, Torstendahl 1964 s 378.
Detta har ansetts vara en kärnfråga för positivismen. Det måste emelertid framhållas att åtminstone Popper senare frångick uppfattningen och hävdade att vetenskapen visserligen måste *sträva* efter sanning – men inte kunde nå längre än *sanningslikhet* (eng. verisimilitude), id, *Conjectures and Refutations*, London 1963. s 228 ff.
18. En tanke som Birgitta Odén framfört är att frågeställningarna för historiker spelat en roll liknande lagar i en hypotetisk-deduktiv modell.
Intressant är en tankegång Ingmar Norrlied framfört att en del närmast faktapositivister (om detta begrepp, se E H Carr, *Vad är historia*, Stockholm 1965, s 20 ff) i och med denna debatt upplevde en otillräcklighet i den egna positionen och därför var benägna att just som lagar eller lagliknande utsagor i en subsumtionsmodell anamma samhällsvetenskaplig teoribildning.
19. *Historiens plass i samfunnsforskningen. Studier i historisk metode* 2. Oslo 1967.
20. K Åmark, "Några drag i den svenska historieforskningens utveckling under 1960- och 1970-talen", *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning*, Stockholm 1981. Torbacke 1983-84 s 24.
21. R Torstendahl, "Historikerns beroende av sin samtids intellektuella liv", *Historikern og samfundet. Studier i historisk metode* IX. Oslo 1974.
22. H Valentin, *Den fjättrade Clio*, Stockholm 1957.
23. S Nilsson, *Kulturmaterialiet i storstadspressen under 1960-talet*, Lund 1974. s 130 f.
24. Nilsson: "Från 1960 har då samhällsstoffet nästan tredubblats. Det innebär också att samhällsdebatt kommit att bli ett dominerande inslag i tidningarnas kulturmaterial", a a s 132-136, cit s 136, även s 177 f. När Nilsson, s 31, säger att föga motsättning fanns mellan humanistiskt stoff och samhällsstoff 1969, innebär det att det humanistiska stoffet *förändrats* i riktning mot aktuella frågor samtidigt som *annat*, lika aktuellt, samhällsstoff

- dramatiskt ökat. Satt i samband med det litterära stoffets avtagande del kan inte bilden bli annan än av en mycket kraftigt förändrad kulturdebatt.
25. O Ruin, *Kooperativa förbundet 1899–1929*, Stockholm 1960, *TVallinder, I kamp för demokratin*, Stockholm 1962, H Wieslander, *I nedrustningens tecken*, Lund 1966, G Sjöblom, *Party strategies in a multiparty system*, Lund 1968.
Om statsvetenskapens förändring, se Odén 1982, s 111 ff samt (något oklart) L Johansson, *Forskning om politik*, Lund 1980.
  26. G Karlsson, "Sociologi: forntid och framtid. Avskedsföreläsning 26/5 1983", *Research reports from the Department of Sociology*, University of Umeå, Umeå 1983.
  27. B Odén, L Lewin, S Björklund, "Historiens plats i samfundsforskningen", *StvT* 71(1968). Odén framhöll historievetenskapens egenart som idiografisk forskningsgren, men pekade också på dess behov av metodisk förnyelse, något som kunde ske bland annat genom att redskap användes som fanns inom samhällsvetenskapen. Både Björklund och Lewin hävdade i princip endast att historieforskning – om än ej ett historiskt perspektiv – var ointressant för samhällsvetenskapen.
  28. K Fridjónsdóttir, *Vetenskap och politik. En kunskaps sociologisk studie*. Lund 1983.
  29. B Jansson, *Trolösheten*, Uppsala 1984.
  30. K-E Lagerlöf, "Strömkantringens år", *Id, Strömkantringens år och andra essäer om den nya litteraturen*. Stockholm 1975. s 9–37.
  31. Åmark 1981 loc cit.
  32. P Stevrin, *Den samhällsstyrda forskningen*, Stockholm 1978, särskilt kap V, VI. Här s 177 f.
  33. Ib s 165 ff.
  34. G Rystad, "Vad är historia?", *Lundaforskare föreläser*. 8. Lund 1976 s 13 f. Senare hos C Blom, *Doktorsavhandlingarna i historia 1890–1975. En kvantitativ studie*. Lund 1978. Det senare arbetet är en delstudie i UHÄ-projektet *Forskarutbildningens resultat*, vari Birgitta Odéns tidigare citerade arbete med denna titel (1982) utgör en slutrapport.
Periodiceringen kan ifrågasättas med utgångspunkt i att denna framställning främst behandlar 1960-talet och gränsen av Rystad (och Blom) dras 1975. Men man har visat att de stora förändringarna sker från omkring 1960 och det kan vara motiverat med en senare sluttid eftersom en stor del av dem som påbörjat sina arbeten under 1960-talet då kommer med. Dessutom får man med de förändringar forskarutbildningsreformen hade på kort sikt.
Jarl Torbacke räknar med fem punkter på vilka 1980-talets historiska forskning skiljer sig från situationen för 25–30 år sedan: ämnesvalet är modernare; man intresserar sig mer för de breda samhällslagren; projektforskningen har haft ett genombrott; tvärvetenskaplighet är inte ovanlig; en explicit teori anknytning fordras, a a s 25.
  35. Ett intressant förhållande är att andelen avhandlingar för doktorsgraden vilka åsattes sådant betyg att författaren förklarades docentkompetent ökade kraftigt efter 1945, Blom s 53 ff. Delvis kan detta ha samband med att antalet universitetstjänster växte i antal, men det är tvivelaktigt om det utgör hela förklaringen. Antalet färdiga doktorer ökade i absoluta tal efter 1945. Detta skulle ha varit tillräckligt för att fylla de nya tjänsterna om proportionen docentkompetenta bibehållits. Det intressanta är att *andelen* avhandlingar med högt betyg ökade även därutöver.
  36. K Åmark, *Makt eller moral*, Stockholm 1973, A Johansson, *Finlands sak*, Stockholm 1973, T Nybom, *Motstånd, anpassning, upplutning*, Stockholm 1978.
Jfr även K Molin, *Försvaret, folkhemmet och demokratin*, Stockholm 1974, K Zetterberg, *Liberalism i kris*, Stockholm 1975, vilka arbetat med politiska partiers agerande

under krigsåren och valt en annan väg i det att de delvis ordagrant lika presenterar sin teoretiska utgångspunkt.

37. S Oredsson, *Järnvägarna och det allmänna*, Lund 1969, C-A Gemzell, *Organization, conflict and innovation*, Lund 1973, B Huldt, *Sweden, the United Nations and decolonization*, Lund 1974, E Block, *Amerikabilden i svensk press*, G Richardson, *The Middle East conflict in the Swedish press*, Stockholm 1978, E Queckfeldt, "Vietnam". *Tre svenska tidningars syn på vietnamfrågan 1963–68*, Lund 1981, G Rystad, *Prisoners of the past? The Munich syndrome and makers of American foreign policy in the Cold War era*, Lund 1982.
Av särskilt intresse eftersom sådan teori appliceras på 1500-talssamhället är E Österberg, *Gränsbygd under krig*, Lund 1971.
38. S Tägil et al, *Studying boundary conflicts*, Lund 1977. Den svenska upplagan var stencilerad. Om arbetet inom projektet, se S Tägil, "Gränsforskningsprojektet i Lund – några synpunkter på projektforskning som process", *HT* 96 (1976). Jfr K Åmark, "Om konsten att analysera analysmodeller", *Scandia* 43(1977).
39. Cit Odén 1968 s 26.
40. Om denna, se B E Jensen, "Tysk faghistorie i dag", N J Ringdal (red), *Frontlinjer i historiefaget*, Oslo 1983. T Nybom, "Emancipatorisk historieforskning i Förbundsrepubliken Tyskland", *HT* 102(1982), G C Iggers, *Moderne historievitenskap*, København 1980, s 72–98.
Genombrottet för Bielefeldskolan kom omkring 1970, men åtminstone Wehler hade publicerat vissa av sina viktigaste verk tidigare. Wehler lät också redan 1965 ge ut Eckart Kehrs samlade verk från 1920-talet under titeln *Der Primat der Innenpolitik*.
41. Nybom 1982 s 205 f.
42. I Floto, "Fra Fischer-kontrovers til Wehlers kejserlige", *Naer og fjern. Studier tilegnet Sven Henningsen*, København 1980. Wehler framförde denna kritik 1969.
43. J Larsson, *Diplomati och industriellt genombrott*, Uppsala 1977, A Lindberg, *Småstat mot stormakt*, Lund 1983, O Åhlander, *Staat, Wirtschaft und Handelspolitik*, Lund 1983. Larsson accepterade dock relativt sett mer av skolans tankar än de övriga. Jfr också Nybom 1982.
44. W M Carlgren, anm av Fritz Fischer, Griff nach der Weltmacht, *HT* 83(1963).
45. B Odén, "Annales-skolan och det svenska forskarsamhället", J LeGoff–P Nora, *Att skriva historia*, Stockholm 1978.
46. Här frestas man till en jämförelse med striden kring Fredrik Lagerroths avhandling (se ovan s 238). Det som gjorde intersubjektivitet omöjlig mellan denne och hans kritiker var just Lagerroths explicit formulerade utgångspunkt, medan således ett samtal – hur skarpt det än kunde bli – var möjligt mellan weibullianerna och deras motståndare, trots ideologiska motsättningar.
47. G W F Hegel, *Rechtsphilosophie* (1821), s 37. I: id, *Sämtliche Werke* 7. Stuttgart 1952.
48. Torstendahl 1964, id, *Historia som vetenskap*, Stockholm 1966, B Odén, "Historia som forskningsprocess", *Scandia* 39(1973), Odén 1975 b, Torstendahl 1981.
Om objektivitetsfrågan, se t ex G Hermeren, *Värdering och objektivitet*, Lund 1972.
Två andra böcker på svenska språket synes nödvändiga att nämna: Renvall, *Den moderna historieforskningens principer*, Stockholm 1965 samt Carr 1965. Renvalls bok är i mycket en parallell till Torstendahl 1966, men med någon annan vetenskapsteoretisk inriktning (den går dock att placera in i den empiristisk-källkritiska riktningen). Carrs bok handlar mer om förutsättningarna för historisk kunskap (men samma kommentar gäller). Renvall är finländsk historiker och Carr brittisk. Det torde vara symptomatiskt att de utgavs i Sverige just 1965 och det stärker onekligen det här förda resonemanget.

49. Odén 1973 s 158.
50. Norrlid 1978.
51. K Gerner, "För Clio", *Scandia* 41(1975), id, "Den kollektiva människan och historievetskapen: en studie i hermeneutisk marxism", *Fortolkningsproblem i historia. Studier i historisk metode XII*, Oslo 1977. Id, *Arvet från det förflutna*, Stockholm 1980 (en samling uppsatser). Id, *The Soviet Union and Central Europe in the Post-War Era*, Aldershot 1985.
52. I Norrlid, *Demokrati, skatterättvisa och ideologisk förändring*, Lund 1984. Se särskilt kap 6.
53. T Lindkvist, *Landborna i Norden under äldre medeltid*, Uppsala 1979, L Olsson, *Då barn var lönsamma*, Stockholm 1980, J Lindegren, *Utskrivning och utsugning*, Uppsala 1980, C Winberg, *Folkökning och proletarisering*, Göteborg 1975. Om Winbergs grundsyn, se id, "Kommentar", *Scandia* 48(1982).
54. G Rystad, *Europe and Scandinavia. The process of integration in the 17th Century*, Lund 1983. Se särskilt Rystads introduktion. L Niléhn, "Integration och modernisering", HT 97(1977) id, *Peregrinatio academica*, Lund 1983, särskilt kap 1.